

Benedetto Croce danes

LEV KREFT

Benedetto Croce (1866-1952) je v "Estetiki dvajsetega stoletja" Maria Perniole predstavljen kot avtor, ki sodi k poglavju "Estetika in spoznanje" in ki na radikalen način, s pomočjo kompleksne in izvirne teorije pripisuje estetiki prvorazredno vlogo.¹ Danko Grlič mu je v četrti knjigi svoje odlične Estetike posvetil nemajhno število strani, ki pa jih zaključuje ocena, da je Croce kljub nabritemu seciranju mističnih zameštrancij, kljub svoji demokratični naravnosti in kljub temu, da pogumno trdi, da prava filozofija ne priznava ne dejstev ne zgodovinskih pripetljajev, "vendarle konzervativen, pa tudi že dolgo mrtev".² Crocejev komunistični in marksistični sodobnik Antonio Gramsci je bil tako prevzet z vlogo Crocea kot vzornega intelektualca, ki kljubuje fašizmu s humanistične in idealistične prostosti, da je med svojim bivanjem v zaporu (1929 do 1935) dobršen del svojih znamenitih zapiskov namenil kritiziranju Crocea in njegovih. Namen te kritike je bil jasen: v času nujnega boja proti fašizmu je treba preprečiti Crocejev izredni vpliv na antifašiste, ker se njegova utemeljitev zgodovine, politike in poslanstva intelektualcev vendarle izteče v oportunitizem.³

Gramsciju ni uspelo - Croce je bil vse do svoje smrti najvplivnejši italijanski intelektualec. Grlič je imel prav - v sedemdesetih letih je bil Croce konzervativen in že dolgo mrtev. Perniola je dobro zadel - Croce, ki pripisuje estetiki prvorazredno vlogo, se vrača v vlogo prvorazrednega avtorja. Že dolgo velja, da je s filozofijo tako kot s partizanskim vojevanjem: za seboj ne pušča ne mrtvecev ne ranjencev. Še več: vsaka misel, izoblikovana z metodo in začinjena z miselno strastjo, naj bi večno ohranjala svojo vrednost in ne odmirala tako kot znanstvena dognanja, ki postanejo irelevantna in presežena v trenutku, ko znanost stori korak naprej. Filozofija korakov naprej, pravijo, ne dela. Tako je menil tudi Benedetto Croce, ki je bil hkrati filozof zgodovine in zgodovinar filozofije, arhivar zgodovinskega duha in pisec zgodovinskega knjig. Filozofski pristopi si sledijo po nekem logičnem vrstnem redu, vendar so hkrati že od nekdaj vsi tu, vsaj v embrionalni formi, in tudi nikdar povsem ne preminejo. A tudi če te njegove poglede sprejememo, ostajajo težave z njim samim. Tako kot Hegel tudi Croce postavlja lastno filozofsko prepričanje na vrh zgodovinskega razvoja, čeprav za razliko od svojega občasnega navdihovalca in trajnega predmeta kritike ves čas dopušča možnost nadaljnjega zorenja misli. V odnosu do Hegla samega slovi kot avtor krilatice o mrtvem in živem v Heglovi filozofiji, ki spominja na znamenito obravnavanje filozofa kot mrtvega psa, od katerega si vsaka hijena odtrga tisti košček mišljenja, ki ji najbolj diši. Končno, Croce je sam obujal "mrtve" in pozabljen avtorje tako, da jih je ponovno bral, jim skušal vdihniti življenje in jih s tem prenoviti v svoje sodobnike, spodbujal natis njihovih del in se nasploh brigal zanje. Njegov odnos do preteklosti, bodisi v filozofiji bodisi v umetnostih bodisi v zgodovini, ni dopuščal, da bi preteklost zares pretekla, odšla, minula. Vicove filozofije ni obudil samo zato, ker bi bilo ne-

¹ Mario Perniola, *L'Estetica del Novecento*, Il Mulino, Bologna 1997, str. 85.

² Danko Grlič, *Estetika* IV. S onu stranu estetike, Naprijed, Zagreb 1979, str. 143.

³ Antonio Gramsci, *Izbrana dela*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1974, str. 129.

spodobno pozabiti na takega avtorja preteklosti v pregledih zgodovine filozofije, ampak mu je dal mesto v lastni filozofiji, sprejel nekatere njegove koncepte in jim za življenje odstopil sobico v lastni filozofski zgradbi. Baumgartna, filozofa, ki naj bi estetiki dal samo ime in ničesar drugega, je prepoznal kot avtorja in mu pripisoval filozofski pomen davno, preden so to spoznali v njegovi nemški domovini, in za sedemdeseto obletnico življenja so mu prijatelji pripravili dvojezično izdajo obeh Baumgartnovih knjig - Filozofskih meditacij o nekaterih stvareh, ki se tičejo pesmi, in nedokončane Estetike. Njegovo geslo je bilo **rileggendo** - ponovno, novo branje. Delo je vedno tu, možnost za ponovno branje pa se razpre takrat, ko nekega avtorja lahko pripeljemo v sedanost kot lastnega sodobnika vsaj po nekaterih njegovih zamislih. Ko je po končanih študijih začel z delom v Neaplju, je bil Croce še vedno v devetnajstem stoletju. Za tisti čas je povedal, da so ga čisto prevzele antikvarne študije, da je postal starinar. A Croce ni bil sentimentalni in nostalgični starinar fin de siècle, ki bi s pristankom na dekadenco kot stanje evropske civilizacije po njenem neuspešnem progresističnem ciklu čakal na konec sveta in se medtem s presunljivim hrepenenjem obračal k duhovom preteklosti. Bil pa je soroden svojemu kasnejšemu sodobniku in starinarju Walterju Benjaminu po tem, da se je obračal k preteklosti zato, ker ga je skrbelo zanjo. Ta skrb tudi sama ni filozofsko nova, saj so že stoiki vedeli, da živali po svoji naravi stremijo k samoohranitvi in po tem jim je človek enak. Toda človek kot razumno bitje je razširil svojo skrb za obstanek s sedanosti še na preteklost in bodočnost, kot povzema že Cicero v svojem delu "De officiis".⁴ Edini pošteni razlog, da se kljub Crocejevi nadležni slavi, Crocejevi ideološki hegemoniji navkljub in ne oziraje se na zanikrno pozabo Croceja - kar se mu je vse zgodilo za življenja in kasneje, zdaj Croceja znova lotevamo, je **rileggendo**.⁵ In da bi ga znova brali, ga moramo dobiti vsaj pri nas tudi v kakem prevodu, ogledati pa si moramo tudi tisto, kar o njem danes mislijo v njegovi domovini.

Iz predstavitve Crocejevega življenja in dela, ki jo je na osnovi svoje diplomske naloge pripravil David Brozina, in njegovega prevoda članka Paula D'Angela⁶ postane razvidno, da Croceja nikakor ne moremo stisniti zgolj v podobo estetika. Bil je filozof s sistemom, teoretik politike in politične ekonomije, filozof zgodovine in zgodovinar filozofije, pa tudi zgodovinar in literarni kritik in ne zgolj obrobno sociolog inteligence in pedagoški teoretik in praktik, ki je kratek, a vpliven čas zasedal tudi položaj ministra za šolstvo. Vse te razsežnosti dodobra utemeljujejo oceno Massima Modice iz njegove knjige "Kaj je estetika", ki je po prvem izidu leta 1987 doživela že tudi novo dopolnjeno izdajo 1997. Modica ugotavlja, da Crocejev izjemni kulturni vpliv ni bil slučajen in je imenitno ponazorjen s primerom, s katero so ga opisovali kot "laičnega papeža".⁷ Njegovi spisi danes nimajo več teže enciklik, vendar je dejstvo, da se je kljub prej omenjenemu starinarstvu, ali pa tudi z njim vred, odzival na vsa vprašanja časa in nanja odgovarjal s težo in vplivom, ki daleč presegata neposredni spomin in citiranje. Njegovo delo je v italijanski kulturi dominiralo skozi celih petdeset let minevajočega stoletja tako na

⁴ Paul Oskar Kristeller, *Greek Philosophers of the Hellenistic Age*, Columbia University Press 1993, str. 113.

⁵ Temu je bila namenjena tudi moja že objavljena študija, ki sooča Crocejevo in Weitzovo spraševanje po tem, kaj je umetnost; glej "Che cosa è l'arte - Benedetto Croce from Heidelberg to Houston", *Filozofski vestnik ZRC SAZU*, št. 1-1995, str. 103-115.

⁶ Paolo D'Angelo je profesor estetike na univerzi v Messini, objavil pa je knjige "Estetika Benedetta Croceja" (1982), "Simbol in umetnost pri Heglu" (1989) in "Italijanska estetika dvajsetega stoletja" (1997).

⁷ To primerjavo najdemo prav v Gramscijevih zapiskih, kjer pravi: "Crocejevo funkcijo bi bilo mogoče primerjati s funkcijo katoliškega papeža in reči moramo, da se je znal Croce v območju svojega vpliva včasih držati spretnjeje od papeža..." (Antonio Gramsci, *Izbrana dela*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1974, str. 574).

območjih specialističnih vednosti kot na področju javnega mnenja.⁸ Razlog za tak vpliv, ki se ga seveda ne da in ga tudi ni treba obnavljati, pa je bil v izvornosti in globini njegovega filozofskega mišljenja, ki je dajalo vsem nastopom in stališčem težo, kakršno lahko prinese samo izražanje sistematičnega in skupnim temeljem zavezanega misleca.

Prevod Crocejeve študije "Čista intuicija in lirični značaj umetnosti" dopolnjuje vpogled v njegovo življenje in delo in daje sicer kratko, a pomembno podlago razumevanju danes obnovljenega interesa. Vpeljava intuicije, ki je nerazdružljivo zvezana z izrazom - ekspresijo,⁹ je Croceju sprva pomenila možnost, da v okvirih renesančnega humanizma in modernističnega razsvetljenstva formulira problem spoznanja, ne da bi pri tem dopustil pozitivizmu pravico do razsojanja, katera vrsta izraza edina ustreza resnici. Kasneje ga je še bolj kot spopad s pozitivizmom prevzel občutek, da je treba humanistično izročilo ohranjati duhu časa navkljub, kar je prvotni poudarek na intuiciji - ekspresiji preneslo preko liričnosti povsem na poetičnost.

Pričujoči izbor predstavlja začetek, ki vključuje namen, da zveze in medsebojno razumevanje med italijansko in slovensko estetiko razvijamo naprej.

⁸ Massimo Modica, *Che cos'è l'estetica*, Editori Riuniti, Rim 1997, str. 88.

⁹ Kot povzema Crocejevo estetiko Mario Pemiola, intuitivna podoba ne obstaja pred lastnim izrazom in izraz ni snovni prevod intuicije, saj se intuicije brez ekspresije sploh ne da konceptualno misliti. Tudi njegova ponovna redukcija kantovskih treh zmožnosti (teoretična, praktična in razsodna) na teoretično, kamor sodita estetika in logika, in praktično, kamor sodita ekonomija in etika, daje misliti o upravičenosti opredeljevanja Croceja kot filozofskega idealista. Če pa dodamo še, da je estetiko rad primerjal s politično ekonomijo, zgodovino pa sprva videl kot podzvrst umetnosti, kasneje pa kot politiko, se predstava o zapoznelem zastopniku idealističnega mišljenja v času pozitivne filozofije in industrializirane tehnike razblini (glej Mario Pemiola, *L'estetica del Novecento*, Il Mulino, Bologna 1997, str. 86-87).